

Pokud má recenzent vyjádřit i nějakou pochybnost, týkala by se trochu zjednodušující představy jazyka jako „kódu“ a řeči jako „kódování“ (s. 24), kde by bylo na místě vysvětlit meze této ve věku počítačů dosti chytlavé a nebezpečné metafory. Obecné tvrzení exegetů a teologů poloviny 20. století, že „mýtus sám je dnešnímu člověku cizí“ (s. 76), by možná dnes také zasloužilo jistou revizi. Podobně tvrzení, že „překlad sám je text, který zásadně, svou vlastní povahou, není určen k překládání“ (s. 154) neodpovídá historické skutečnosti a je možná i dnes příliš kategorické.

Mnohem obtížněji recenzovat druhou část knihy, tvořenou více méně nezávislými studii o velkých epochách a postavách hermeneutiky, překladu a výkladu. Vynikají zde studie R. Dostálové o antickém překládání, L. Karfíkové o patristické exegezi a J. Čapka o Heideggerově filosofické hermeneutice. Třetí část je výběrem exegezi jednotlivých textů, a tedy příkladů k dříve vyložené systematické látce. Šest biblických exegezí se věnuje krátkým perikopám nebo dokonce jednotlivým veršům a má tedy z povahy věci jinou povahu než interpretace folklorní pohádky od H. Šmahelové. Recenzent by zde uvítal aspoň jednu ukázkou interpretace méně detailní, k čemuž má nejbližší už klasický text Součkův.

Knihy je vcelku pozoruhodným výsledkem soustavné a soustředěné snahy o vědecky i filosoficky podložené rozumění a výklad obtížných textů. Její cenu ještě zvyšují pečlivě udělané rejstříky a teologové ji jistě využijí. Byla by ale škoda, kdyby kniha unikla pozornosti filosofů, literárních vědců, lingvistů i překladatelů, kteří se zabývají jinými texty, a přesto by zde našli cenné a přitom přístupné poučení.

Jan Sokol

Albert-László Barabási:
V PAVUČINĚ SÍTÍ. Překlad
F. Slanina. Paseka, Praha
2005, 268 s.

Albert-László Barabási stručně představuje teoretické pokroky v oblasti bádání o složitosti (komplexitě) za posledních sedmdesát let, a protože sám je významným badatelem v oblasti teorie sítí a zejména internetu, je jeho kniha takřkajíc zprávou „z první ruky“. Protože takových obecně přístupných knížek u nás není mnoho, stojí za to ji představit i v širších souvislostech tohoto krajně zajímavého a aktuálního tématu. Empirické zkoumání lidských společností začalo pochopitelně tím nejjednodušším myslitelným modelem: společnost „není nic než“ větší či menší soubor jedinců, více méně srovnatelných. Tento těžce reduktivní model – ostatně dávno připravený celou nominalistickou tradicí – má řadu nesporných výhod. Předně celé téma neobyčejně zjednodušuje a budí dojem, že je vlastně prosté a průhledné. Za druhé umožňuje aplikovat metody zkoumání hromadných jevů, vyvinuté ve fyzice, a tak problém statistickými prostředky kvantifikovat a matematizovat. A konečně, jakmile se otázky podaří matematicky uchopit a modelovat, otvírá se cesta k vysněnému cíli moderních věd – totiž účinně předpovídat a dokonce cílevědomě ovlivňovat. Kdo by odolal svůdné představě, že i společenské vědy se konečně prokáží jako „pravé vědy“, prokáží svoji užitečnost a zvýší si tak nejen sebevědomí, ale i naději na veřejnou podporu, včetně finanční?

Dobrým příkladem tohoto postupu je „metodický individualismus“ ekono-

mie a jeho zlatý hřeb, totiž model trhu: Smithova představa společnosti jako souboru samostatných jedinců, kteří sledují své vlastní cíle, ale protože navzájem potřebují směňovat své produkty, setkávají se na stanoveném místě a sjednávají směny tak, aby všichni získali co nejvíc. Prodávající zde soutěží o peníze kupujících a kupující o zboží prodejců, ovšem v rámci společného zájmu směnit. Pokud se účastníci směny redukuje na více méně srovnatelné jedince, kteří mají stejné šance a stejné informace – což má zajistit právě instituce trhu –, dokáže každý z nich své jednání optimalizovat tak, jak by to nikdy nedokázal žádný soustředěný rozum a plán. A protože společnost není „nic než“ soubor jedinců, znamená tento stav z definice také Paretovo optimum pro celou společnost. Na tomto jednoduchém modelu dokázala ekonomická věda postavit všechny své nepochybné úspěchy od teorie tržní rovnováhy až po marginalismus a monetarismus. Ještě i myšlenka kuponové privatizace – mimochodem popsána jako myšlenkový pokus už u klasiků – vychází právě z této představy sobě rovných a srovnatelných jedinců, kteří svými vklady („kupy“) hlasují o ceně jednotlivých státních podniků. Lze vůbec vymyslet lepší cestu, jak integrovat znalosti všech účastníků o kvalitě státních podniků a ocenit je tím nejpřesnějším možným způsobem?

Od dob Adama Smithe a klasiků se ovšem lidské společnosti změnily, a to tak, že „metodický individualismus“ stále méně odpovídal skutečnosti. S úžasným růstem dělby činností předně vzrostl počet i váha vzájemných (byť anonymních) vazeb mezi lidmi, a tím i rozsah a význam směn. Na místo společnosti autonomně

hospodařících sedláků a řemeslníků, kteří si směnou jen doplňují své potřeby, nastoupila masová společnost, kde si každý dokáže sám uspokojit jen zcela nepatrnou část svých ekonomických a jiných potřeb a téměř ve všem závisí na směně. S nárůstem směny jde ruku v ruce její stále složitější zprostředkování, totiž obchod. A na třetí straně i produkce už není rozptýlené zemědělství a řemeslo, nýbrž stále větší a složitější firmy, továrny a koncerny, které se stále méně podobají „trhovcům“ na náměstí. Sociologie 20. století si těchto změn všimla a Durkheim oprášil starou Aristotelovu maximu, že „celek je víc než souhrn jeho částí“. Strukturalisté obrátili pozornost ke složitě strukturovaným celkům, které teprve dávají smysl svým složkám (Saussure). Simmel vystihl nepřímý, zprostředkovaný charakter společenských vazeb, stále delších „řetězců prostředků“, jejichž hlavním médiem se stávají abstraktní peníze. Niklas Luhmann definoval společnost jako „nejširší oblast vzájemných komunikací“ a využil pro model společnosti představu „autopoietického systému“, jak ji vypracoval chilský biolog Humberto Maturana. Tandem Luhmann – Maturana tak také předvedl, že modely založené nikoli na atomických „uzlech“ a jejich vlastnostech, nýbrž právě na jejich vzájemných vazbách a vztazích mohou být užitečné jak při studiu organismů a buněk, tak také lidských společností. Novou vědu o složitých systémech jako takových představil rakousko-americký biolog von Bertalanffy a v šedesátých letech s tím slavil značné úspěchy. Ačkoli se sám o jistou matematizaci snažil, jeho teorii systémů přesto chyběly propracovanější modely, které by umožnily hlubší a diferencovanější diskusi o takových systémech, a ovšem

také předpovědi. A právě zde navazuje výklad Barabásiho knížky.

Začíná Eulerovým důkazem, proč se všech sedm mostů v Královci nedá přejít, aniž by se po některém šlo dvakrát. Královecké mosty sice nejsou systém zvlášť složitý, důležité je jen to, že Euler jej zde redukoval na holou strukturu čili graf, to jest množinu uzlů a hran mezi nimi. To je redukce úplně jiného druhu: Euler zcela ignoroval tvary a vlastnosti královeckých řek a ostrovů a omezil se jen na to, jak jsou spojeny mezi sebou. Jinak řečeno, z jeho modelu se nelze dozvědět vůbec nic o uzlech, ale jen o jejich vazbách, o tom, jak se dostat z jednoho do druhého. Teorii grafů se pak věnovalo mnoho vynikajících matematiků, aplikovali je však jen na sítě nějak pravidelné a navíc pevně dané; teprve dva maďarští matematici, Erdős a Rényi, si položili otázku, jak takové sítě vznikají, a vytvořili model náhodné sítě: na společenském večírku lidé nejdříve vytvoří malé skupinky, pokud se však budou pohybovat a ne sedět u stolu (proto se moderní recepce dělají ve stoje), časem se prostřednictvím jednotlivých lidí propojí i tyto skupinky. Ne každý s každým, ale přes jednoho, dva prostředníky. Jak? Inu ovšem, pro matematika – náhodně. Nicméně kdybychom uzlům grafu náhodně přispiovali jednotlivé vazby, v okamžiku, kdy bude vazeb zhruba tolik co uzlů, se graf náhle změní: vznikne jeden velký shluk, zahrnující většinu uzlů. Fyzik to nazve fázovým přechodem, sociolog řekne, že vznikla společnost. V biologické i sociální skutečnosti se ovšem vždycyky pohybujeme daleko za touto hranicí: neuron má stovky synapsí, člověk stovky známých, firma stovky kontaktů. Erdősova teorie náhodných sítí otevřela ale na

sítě nový pohled: nezabývá se už detailní geometrií sítí, nýbrž jejími hromadnými vlastnostmi, například mírou propojení, počty izolovaných uzlů a podobně. Studium těchto vlastností pak ale také ukázalo, že skutečné sítě nevznikají náhodně. Kdyby vznikaly, platilo by pro počet vazeb každého uzlu náhodně (Poissonovo) rozdělení s výrazným maximem někde u průměrných hodnot. To odpovídá představám „metodického individualismu“: všichni jsou zhruba stejní a jen vzácně se odchyľují od průměru.

Byl to opět Maďar, novelista Frigyes Karinthy, který v jedné povídce nadhodil, že všichni na světě se znají prostřednictvím nejvýš šesti známých. O třicet let později tuto skutečnost potvrdil slavný pokus amerického psychologa Stanleje Milgrama. Milgram náhodně vybral 160 lidí v Massachusetts a požádal je dopisem, aby doručili zprávu člověku společensky velmi vzdálenému na druhém konci USA, ale jen pokud si s ním tykají. Pokud ne, mají požádat o zprostředkování nějakého přítele a o kroku informovat experimentátory. Výsledky byly šokující: skoro čtvrtina dopisů došla do cíle, a to průměrně po 5,5 krocích. Tak se objevil jev, jemuž se říká „fenomén malého světa“ čili „šest kroků od sebe“. Zázračné vlastnosti skutečných sítí zřejmě plynou z toho, že hrany (spojení) nevznikají náhodně. Nové uzly, které se k síti připojují, si vybírají a preferují například uzly s velkým počtem spojení. Rozložení uzlů podle počtu spojení tak má úplně jinou povahu: velká většina uzlů má jakýsi minimální počet vazeb, je však také překvapivě mnoho uzlů s velmi, velmi četnými vazbami. Reálné sítě – biologické, obchodní, společenské i technické – se tak pohybují mezi dvěma extrémy s velmi

odlišnými vlastnostmi. Na jedné straně je přísně centralizovaná síť („hvězda“), na druhé náhodná síť jako například silniční.

Autor, který se léta věnuje studiu internetu, ukazuje vlastnosti různých typů reálných sítí a překvapivou podobnost sítí přírodních a umělých: optimum je zřejmě někde mezi oběma extrémami. Síť s velmi silnými uzly jsou úspornější, ale zároveň zranitelnější: porucha několika uzlů může způsobit katastrofu. Příkladem mohou být ekonomické kolapsy nebo šíření infekcí, která autor také podrobně analyzuje. Knížka je velmi čtivě napsaná a pečlivě přeložená, obsahuje spoustu zajímavých skutečností i myšlenek, autor snad jen poněkud příliš zdůrazňuje svoji vlastní roli v této oblasti. Je zřejmě také pod tlakem své vědecké sítě publikací, impaktů a citací a musí si tedy dělat reklamu. Knížka ale rozhodně stojí za čtení.

Jan Sokol

Lenka Budilová – Marek Jakoubek (eds.): CIKÁNSKÁ RODINA A PŘÍBUZENSTVÍ.
Dryada, Praha 2007, 207 s.

Sborník editovaný mladou autorskou dvojicí, který se na pultech knihupectví objevil v polovině listopadu 2007, zaujme případného čtenáře již na první pohled nebývale hodnotným grafickým designem knihy. Tím však kvality knihy rozhodně nekončí. Autoři sborníku, kteří působí v Centru aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologie FF ZČU a kteří se představované tematice sami již po léta věnují, shromáždili

a českému čtenáři předložili jedenáct statí, které tematicky spojuje problematika příbuzenství u té části obyvatelstva, která u nás bývá nejčastěji označovaná jako Romové, Cikáni, cikáni a podobně. Jak však editoři připomínají, „to, co v daném pojetí dělá z Romů Romy, je právě participace na specifických sňatkových vzorcích či členství v charakteristické příbuzenské síti. Romem/Cikánem se tedy člověk nerodí, ale stává se jím (a to často právě účastenstvím v příbuzensky definované skupině)“ (s. 11).

Knihka tak konečně přináší do antropologického studia příbuzenství v České republice alespoň základní (a kvůli omezení rozsahem jedné publikace pochopitelně velmi stručný) nástin vývoje zkoumání této otázky v zahraničí. Jako velmi užitečné se ukazuje zejména to, že jednotlivé příspěvky pocházejí z různých období: nejstarší archivní data pocházejí z roku 1870, některé zprávy jsou více než třicet let staré, naopak stať autorské dvojice editorů celého sborníku čerpá z šest let trvajícího výzkumu, který v podstatě stále ještě probíhá, respektive není definitivně uzavřen. Na západ od našich hranic by se takový počín mohl zdát zbytečný, ale právě to, že texty vycházejí z různých metodologických pozic, umožní českému čtenáři lépe pochopit vývoj v oblasti studia příbuzenství, což ještě podtrhuje skutečnost, že dvě z autorek nejstarších studií, Judith Okely a Teresa San Román, doplnily své studie aktuálními předmluvami, v nichž vysvětlují dobový kontext a teoretické zázemí vzniku původních prací. Jak zdůrazňují sami editoři, sborník se zabývá více problematikou příbuzenství než tím, kdo jsou „Romové“ (popř. „Cikáni“). Přesto však vymezení těchto pojmů věnují